

Европейски съюз
Европейски фонд за
регионално развитие
Кохезионен фонд

**О П Е Р А Т И В Н А П Р О Г Р А М А
„ О К О Л Н А С Р Е Д А 2007 -
2013 ”**

Решения за
по-добър живот

РЕГИОНАЛНА ИНСПЕКЦИЯ ПО ОКОЛНАТА СРЕДА И ВОДИТЕ-СТАРА ЗАГОРА
БЕНЕФИЦИЕНТ ПО ОПЕРАТИВНА ПРОГРАМА „ОКОЛНА СРЕДА 2007-2013 г.“

КОНСОРЦИУМ „ПРИЗМА-НИШАВА“ – ИЗПЪЛНИТЕЛ НА ОБЩЕСТВЕНАТА ПОРЪЧКА С
ВЪЗЛОЖИТЕЛ РИОСВ-СТАРА ЗАГОРА

Утвърдил: Министър на околната среда и водите

/...../

План за управление на резерват „Горна Топчия“

Проект „Дейности по устойчиво управление на резервати и поддържани резервати – изключителна държавна собственост в териториалния обхват на РИОСВ-Стара Загора”, с обособена позиция №2 „Разработване на план за управление на резерват „Горна Топчия”, одобрен за финансиране по приоритетна ос 3 „Опазване и възстановяване на биологичното разнообразие” на Оперативна програма „Околна среда 2007-2013 г.”

Министерство
на околната среда и водите

РЕЗЮМЕ

Резерват „Горна Топчия” е обявен с Постановление на Министерския съвет №1171/24.09.1951 г. Разширен е със Заповед №754/19.07.1984 г. на КОПС при МС и последната му актуализация е със Заповед №РД-942/28.12.2007 г. на министъра на околната среда и водите. Целта на обявяването на резервата е опазване на лонгозни гори по поречието на река Тунджа.

Основание за разработване на настоящия план за управление са:

- Закон за защитените територии – обн. ДВ бр. 133 от 11.11.1998 г., изм. ДВ бр. 38 от 18.05.2012 г.;
- Наредба за разработване на планове за управление на защитени територии – обн. ДВ бр. 13 от 15.02.2000 г., изм. и доп. бр. 55 от 20.07.2012 г.;
- Закон за биологичното разнообразие – обн. ДВ бр. 77 от 2002 г., последно изм. ДВ бр. 77 от 09.10.2012 г.;
- Договор за възлагане на План за управление на резерват „Горна Топчия” между консорциум „Призма-Нишава” и МОСВ/РИОСВ-Стара Загора;
- Публикувано Техническо задание за разработване на План за управление.

Местоположение

Резерват „Горна Топчия” е разположен в Югоизточна България, в Тракийската низина по средното течение на река Тунджа, която е негова северна и източна граница. На запад от резервата се простират обработваеми земи, а на юг – горски територии.

Според физикогеографското райониране, резерват „Горна Топчия” попада в Ямболско-Карнобатския район, Среднотунджанската подобласт на Тракийско-Странджанската област (Йорданова, М. и др., 2002).

Според административното деление на Р България териториално площите на резервата попадат в границите на област Ямбол, община Тунджа. Разположен е на около 25 km южно от гр. Ямбол и югоизточно от с. Коневец, което е най-близкото селищно образувание.

Резерватът е разположен на територията на РИОСВ-Стара Загора и Регионална дирекция по горите Сливен.

Резерват „Горна Топчия” е изключителна държавна собственост според ЗЗТ чл. 8.

Екосистеми, растителност, флора и фауна

Основните типове екосистеми за територията на резерват „Горна Топчия” са:

1. Тревни екосистеми – пионерни, нитрофилни съобщества, доминирани от едногодишни, рудерални видове.
2. Горски екосистеми – към тях основно се отнасят едни от най-типичните представители на вътрешните лонгозни гори. Макар и с малка площ, към тези екосистеми се отнасят и други крайречни типове гори и изкуствени залесявания.
3. Храстови екосистеми – производни съобщества, в резултат на естествени процеси на разширяване на коренна растителност от бяла топола, в контактна зона със синорна растителност от трънка.
4. Сладководни екосистеми – включват течението на р. Тунджа.

Установените екосистемни типове са с висока степен на естественост. Развити са специфичният видов състав и структура на лонгозните гори. Това са климаксни екосистеми, в които не се наблюдават в обозримо време значими сукцесионни изменения, особено, ако няма антропогенна намеса. Резерватният режим на територията осигурява такава стабилност на растителността.

Растителната покривка на територията на резерват „Горна Топчия“ е сравнително еднородна. По-голяма част от проучваната територия е заета от естествена растителност. В много малки участъци има изкуствени залесявания с гледичия и хибридни видове тополи. Естествената растителност от своя страна е преобладаващо коренна по произход. Към производната растителност се отнасят храстовите съобщества на бяла топола и трънка по северозападната периферия на резервата.

Залесената площ заема 99.1% от територията на резервата. Дървопроизводителни площи, временно лишени от горскодървесна растителност (голини, пожарища, сечища), не бяха установени. Незалесената недървопроизводителна площ е с площ 1.5 ha (0.9%) и представлява поляна – подотдел 72 „1“, обрасла с храстова растителност (глог, трънка и др). Площта на широколистните високостъблени гори е 161.2 ha, в т.ч. 5.2 ha култура от хибридна топола клон И-214 (подотдел 72 „г“). Насажденията с преобладание на летен дъб заемат 8.2 ha, а останалата площ е съставена от смесени насаждения с участие на полски ясен, клен, летен дъб, полски бряст и др., без преобладаващ дървесен вид. Средната производителност е висока – II-ри (2.1) бонитет, а средната гълота е 0.69. Средната възраст на гората е 70 години, като от разпределението на площта по класове на възраст се вижда, че почти всички насаждения са от IV-ти клас на възраст. Средният запас (без клони) на един хектар е 226 m³ или 36 440 m³ общо. Средногодишният прираст (без клони) е 530 m³ общо или 3.29 m³ на 1 ha. Естественото възобновяване е от семенни и издънкови фиданки от клен, бряст, полски ясен и летен дъб, на места затруднено от гъстата храстова растителност.

Общото състояние на горите в резерват „Горна Топчия“ е добро. Настъпилите промени в качествените и количествените им показатели са резултат от естествените природни процеси, поради отсъствието на горскостопанска дейност. С изключение на изкуствено създадените гори, всички останали насаждения са в кулминацията си по отношение на натрупването на биомаса.

В резултат от теренната работа в резервата са установени 16 вида мъхове, принадлежащи към 2 отдела, 3 класа, 12 семейства и 13 рода. Интерес представлява намирането на *Syntrichia papillosa* – застрашен вид в България, включен в том 1 на Червена книга на Република България и Червения списък на мъховете в България.

Регистрирани са 32 вида макромицети от отдел Basidiomycota (базидиални гъби). Видовете се отнасят към 3 класа, 7 разряда, 21 семейства и 26 рода. При изследванията не са установени консервационно значими видове гъби.

На територията на резервата са разпространени 197 таксона (видове и подвидове) висши растения (без мъхове). Над половината от видовете (около 55%) са многогодишни тревисти растения. Дърветата са малко по-малко от 10%. Една от най-характерните особености на лонгозните гори е разнообразието и обилието на лиани. В границите на резерват „Горна Топчия“ са установени 7 вида от тази категория. На територията на резерват „Горна Топчия“ са установени популациите на следните редки и защитени видове: елвезиево кокиче (*Galanthus elwesii* Hook. fill.) – защитен (Приложение 3 на ЗБР) и понтийска ведрица (*Fritillaria pontica* Wahlenb.) – защитен (Приложение 3 на ЗБР). В резерват „Горна Топчия“ са установени

популациите на 114 вида висши растения, посочени в Закон за лечебните растения. Те съставляват около 58% от всички видове висши растения, разпространени в проучваната територия.

От установените четири вида безгръбначни животни с най-широко разпространение и устойчиви популации се явява *Liometopum microcephalum*, който е повсеместен в изследваната територия. Останалите видове обитават открити площи по периферията на резервата.

В хода на проучванията са установени 8 вида земноводни и 11 вида влечуги, като част от установените видове са в близост до границите на резервата. Интерес представляват находищата на алпийския тритон (*Ichthyosaura alpestris*) в непосредствена близост до резервата. По отношение на природозащитния статус, 6 вида попадат в Приложение II на ЗБР, 16 в Приложение III, 1 вид в Приложение IV.

От ихтиофауната бяха установени общо 12 вида от 4 семейства. Балкански ендемити са вардарският скобар, егейският речен кефал и струмският щипок. В Приложение II на Директивата за местообитанията са горчивката (*Rhodeus amarus*) и струмският щипок (*Cobitis strumicae*). Всички установени видове са с категории на застрашеност, съгласно IUCN. Основните заплахи за ихтиофауната в района са свързани с браконьерството.

След направената литературна справка и теренните проучвания, са установени четири вида прилепи, които са горски, но могат да използват и подземни и създадени от човека убежища.

Анализът на съществуваща информация, както и проведените теренни проучвания показват наличието на 28 вида бозайници. Установен е един вид от Приложение 2 на ЗБР – видра (*Lutra lutra*). Два от установените видове са включени в Червената книга на Република България (2011), в категория „уязвим“ (VU) – видра (*Lutra lutra*), а в категория „застрашен“ (EN) – дива котка (*Felis silvestris*).

Екологична оценка

Горските, храстовите и тревните местообитанията в резервата се отличават със средна степен на уязвимост, а водните с ниска. В горските местообитания са установени чужди инвазивни видове, а при храстовите се наблюдава настъпване на дървесни видове, поради сукцесионни процеси. При висшата флора уязвимостта се дължи на събиране, откъсване, изкореняване на екземпляри. От лечебните растения – блатното кокиче е възможен обект на събиране.

Фауната от безгръбначни животни като цяло не е уязвима, поради устойчивите условия в местообитанията.

Повечето видове земноводни са силно зависими от стоящите водоеми. Основните мерки за подобряване състоянието на земноводните и влечугите трябва да са насочени към южен гребенест тритон (*Triturus karelinii*), червенокоремна бумка (*Bombina variegata*), шипоопашата костенурка (*Emydatestudo hermanni*) и шипобедрена сухоземна костенурка (*Testudo graeca*). В тази връзка предлагаме да се следи състоянието на тези видове в резервата.

По брега на р. Тунджа има следи от риболов, а и в непосредствена близост до резервата е регистриран такъв, което определено се отразява на рибните ресурси.

По отношение на показателя „Рядкост“ компонентите на биотата са оценени в степен ниска до средна.

Видовият състав на флората, фауната и микотата, както и типовете местообитания и растителност в резерват „Горна Топчия“ се отличават със средна и висока степен на естественост, причина за което е резерватният статут на защитената територия. Въпреки това, регистрирани са и инвазивни видове, залесяване с хибридни видове, както и антропогенно повлияване на растителността в близост до границите на резервата, поради наличие на обработваеми територии.

С изключение на безгръбначната фауна, за която е характерно наличието на видове с широк ареал, останалите компоненти на биотата са с висока степен на типичност, свързано с абиотичните фактори на средата.

За основната част от видовете и местообитанията резерватната територия е достатъчна по размери, за да осигури оптимум на съществуване. Недостатъчност по отношение на размери има за прилепи и едри бозайници, чийто ловни територии излизат извън границите на резервата.

Предвид площта на резервата, може да се каже, че регистрираното биоразнообразие е средно до високо. Важен компонент на това разнообразие са видовете животни и растения, включени в Червени списъци, Червена книга на Република България, Директивата за местообитанията, ЗБР, СИТЕС и др. европейски природозащитни документи, носещи статус на застрашени и уязвими, което прави резервата важна територия за опазване на тези видове.

Местообитанията и популациите на видовете в резервата се оценяват като стабилни в средна до висока степен. При някои, като храстовите съобщества, средната стабилност е резултат от естествени причини – смяна на храстовата с настъпваща дървесна растителност. Прилепната популация в рамките на резервата може да се счита за нестабилна, тъй като наличните убежища не са подходящи за зимуване. В тази връзка се предлага поставяне на къщички за прилепи и мониторингово наблюдение на прилепните популации.

Социално икономическа оценка

Непосредственото управление и осъществяване на държавната политика за резервата се извършва от РИОСВ-Стара Загора. Понастоящем няма програми и проекти, насочени към популяризиране на резервата като природно богатство. Проведената анкета показва, че повечето от анкетирания са запознати със съществуването на резерват „Горна Топчия“, както и със съседните поддържани резервати – „Долна Топчия“ и „Балабана“. Малка част от анкетирания обаче знаят точните им граници и забраните и ограниченията в тях според ЗБР и заповедите им за обявяване. Необходимо е подобряване на информираността в това направление, чрез поставяне на табла с описаните забрани, ценността на резервата и позволените пътеки за преминаване на туристи, за да не се стигне до неблагоприятни антропогенни въздействия. В бъдеще РИОСВ-Стара Загора, районните общински структури, туристически дружества, частни туроператори могат да участват съвместно в образователни и екологични програми, насочени както към популяризиране стойността на резервата като ценен природен обект, така и даващи възможност за участие на доброволци в мониторингови проекти, съвместно с учени.

Защитената територия има висока консервационна стойност, тъй като съхранява запазени естествени лонгозни гори, които са с ограничено разпространение на територията на България.

Насажденията са в добро състояние, като са достигнали кулминацията си по отношение на натрупване на биомаса. Изключение са изкуствено създадените

култури от хибридна топола, гледичия и акация. Високото ниво на подпочвени води и наличието на заливни и заблатени терени е запазило територията на резервата от антропогенни промени. Горскодървесната растителност е уязвима единствено към климатичните условия, отразяващи се на водния режим на р. Тунджа.

Резерватът основно се посещава с научна цел. Определената със заповед през 2004 г. посетителска пътека, може да се използва за познавателен туризъм, за организирани с водач посещения на природолюбители, ученици, студенти с цел популяризиране значението на защитената територия за опазване на биоразнообразието.

Формулирането на **главните цели** е в пряка връзка с предназначението на защитената територия. Тези цели са:

- ✓ Съхраняване и опазване на естествения характер и ненарушеност на екосистемите;
- ✓ Насърчаване на научни изследвания с цел проучване и мониторинг на разпространението и състоянието на популациите на видовете, с акцент върху консервационно значимите, както и природните местообитания, включени в Директивата за местообитанията и ЗБР.

Потенциални възможности на ЗТ

Резерват „Горна Топчия“ предлага оптимална среда за поддържане на популациите на растенията и животните в добро състояние. Резерватът се характеризира с комплекс от специфични природни дадености (релеф, надморска височина, състав на основните скали, почвени и климатични условия), които определят богатството на флора, микота, фауна, природни местообитания, в състава на които участват и защитени, ендемични и реликтни видове. Специфика на територията придават лонгозните гори, съхраняващи специфичен видов комплекс и даващи възможност за мониторингови проучвания в този тип екосистеми, зависещи в значителна степен от режима на овлажнение. Целенасоченото проучване на особеностите в популационните характеристики на консервационно значимите видове и мониторинга ще предоставят важна информация за еколого-биологичните особености на редица защитени и ендемични видове и ще предоставят база за сравнителни и обобщаващи разработки с научен и природозащитен характер. Близостта на резервата до населени места дава възможност за съчетаване на природозащитни дейности с образователни програми и еко- и културен туризъм. Привличането на финансови средства за популяризиране на защитената територия и организиране на посещения с образователна цел ще даде реална възможност за участие на млади хора в осъществяване на екологични дейности.

Зониране на ЗТ

На базата на законовия статут и предназначение на защитената територия, на характеристика на абиотични и биотични фактори, социално-икономическа характеристика и екологичната оценка, се предлага в резерват „Горна Топчия“ да се обособят следните зони:

- ✓ Зона за опазване на образци от естествени екосистеми, включващи характерни и забележителни диви растителни и животински видове и местообитанията

Обхват – цялата територия на резервата.

Предназначение – проучвания на видовия състав, условията в местообитанията, популациите на консервационно значими видове и местообитания от Директивата за местообитанията и ЗБР с цел актуализация на данни за разпространението на

различните организмови групи и мониторинг на компонентите на средата (абиотични и биотични).

- ✓ Зона за регламентиран достъп по познавателен маршрут

Обхват – тази зона включва определената със заповед на министъра на околната среда и водите посетителска пътека.

Предназначение – запознаване с природните дадености на резервата.

Приоритети

Приоритетните дейности в следващия 10 годишен период на действие на ПУ са определени предвид предназначението на резервата и отразеното в Част 1 и 2. Такива са:

- ✓ Опазване на естественото състояние на растителните и животинските видове и природните местообитания;
- ✓ Научни изследвания и мониторинг на приоритетни за опазване видове от национално, европейско и световно значение;
- ✓ Повишаване на обществената информираност за ценността на резервата като място, съхраняващо естествени лонгозни гори;
- ✓ Създаване на условия за организирани посещения в резервата по познавателните маршрути с цел запознаване с ландшафтния комплекс, растителността, флората и фауната и необходимостта от опазване на природното богатство на резервата;
- ✓ Усъвършенстване политиката на управление и охрана на защитената територия.

Програми

Предлагат се следните програми:

- ✓ „Опазване и поддържане на биоразнообразието – видове и местообитания“
- ✓ „Мониторинг на видове и местообитания“
- ✓ „Връзки с обществеността и образование“

Оперативни задачи

Във връзка с изпълнение на дейностите и проектите, по-долу са представени оперативни организационни задачи, които формално не могат да се включат във визираните в ПУ програми и проекти. Такива са:

- Обучение на специализирана охрана на резервата, включително увеличаване броя на охранителите. Постоянно актуализиране на информацията за посетителите, контрол и спазване на изискванията за поведение в резервата, наблюдение на дейностите, извършвани в прилежащите на резервата територии;
- Разработване на ежегодни планове за пожарна безопасност. Обучение и инструктаж на служители и доброволци с периодичност, съгласно изискванията на съответните нормативни документи. Изграждане на противопожарно депо;
- Ежегодна и два пъти в годината проверка на състоянието на посетителските пътеки. Почистване от паднали клони и камъни с цел осигуряване на безопасност на преминаващите туристи;
- Поддържане на редовни връзки между РИОСВ-Стара Загора, МОСВ, местни органи, организации и медии с цел планиране, осъществяване и отчитане на дейностите;

- Ежегодно разработване на график за конкретните задачи и дейности, за които са осигурени партньори и средства за изпълнение и отговарят на определените в Част 3 режими, норми и препоръки;
- Периодични проверки и мониторинг на дейности в резервата и в прилежащите му територии от служители или се възлага на външни изпълнители, в зависимост от техните компетенции, по предварително изготвени графици;
- Търсене на допълнителни източници на финансиране, като за повишаване на ефективността се определя експерт от РИОСВ-Стара Загора, който приоритетно да се занимава с кандидатстване по проекти;
- За проекти, финансирани от външни донори и спонсори, след съгласуване по съответния ред, се определя експерт от РИОСВ, който следи тяхното изпълнение и резултатност.

Представеният **Работен план включва 6 приоритетни оперативни задачи и проекти:**

- ✓ Проучване на популациите на приоритетните за опазване видове от флората, микотата и фауната – численост, плътност, възрастова структура и др. биологично важни параметри и изграждане на информационна база-данни;
- ✓ Популяризиране на резерват „Горна Топчия”;
- ✓ Обучение на специализирана охрана на резервата, включително увеличаване броя на охранителите;
- ✓ Разработване на ежегодни планове за пожарна безопасност. Обучение и инструктаж на служители и доброволци;
- ✓ Изграждане на противопожарно депо;
- ✓ Почистване на пътеките за посетители.

В приложения към ПУ са представени библиография, експертни доклади, картен материал.